

# למצטרפים בע"ס

יגאל עילם

אני מוכרח לומר שבעוד ש"מצטרפים" לא חסרים היום, הפך לנדר ביותר ה"מצטרף" של איש הרוח העומד על שתי רגליו האחוריות ובוטע וצועק. זה שנשאר נוך-קונפורמיסט, מהפכן – אמר יגאל עילם בשיחה עם נציג "עתון 77".

משך כל ההסטוריה האנושית, היה זה תפקידו המרכזי של איש הרוח, גם אם בסופו של דבר יצר גל או תנועה אשר הפכו לדוגמה חדשה, כפי שקרה לאבות המייסדים של המהפכה הציונית שלנו. אלא שלדורנו אין כל לגיטימציה להנות אף מלוקסוס זה, משום שאנו לא בראנו דבר, ואני מדבר כאן על יצירה בתחום המושגים השייכים לקונצנזוס העמוק ביותר שלנו – למושג היהדות לגביו חלה רגרסיה עצומה, לאופן בו אנו רואים את עצמנו כעם בין עמים אחרים, למושגים הציוניים הזועקים לחידוש ואפילו להיפוך. ואין אדם שיעשה את הדברים, כולנו, מבחינה זו, "מצטרפים".

במסע חקירה משחזר ביחס לקבוצות הנוך-קונפורמיות האחרונות ביישוב, משך 100 שנות הציונות; היו הראשונים הבולטים, אנשי העלייה השנייה, עם המהפכה שניטו לחולל באורח חיהם כאן, אחריהם יש להזכיר את קבוצת ברית-שלום שפעלה בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, בתחום הפוליטי של הסכסוך היהודי-ערבי. קבוצה זו נשחקה במידה רבה. האינטלקטואלים המובהקים שבתוכה, ניתקו עצמם מן המערכת והתכנסו בד' אמות שלהם, מדובר כאנשים כמו מרטין דובר וגרשום שלום. נראה לי שיצירתם (והם ניכרים דווקא ביצירתם המאוחרת), קבלה דחיפה רצינית והחרפה נוספת דווקא בגלל אכזבתם מהמסגרת הפוליטית ממנה נתלשו והלכו.

קבוצה שלישית – הכנענים. כלפיה אינני מרגיש אמפתיה, ועם זאת אני מכבד את הנוך-קונפורמיות שבה. אנשיה לא השלימו. לא הרימו דגל לבן, לעתים עד עצם היום הזה. קבוצה נוספת בתחום הימני, היתה לח"י, ברית-בריונים. מדובר בדמ-ריות כמו אבא אחימאיר, א.צ.ג. ועוד.

כעיסורים נוך-קונפורמיים מעין אלה, אי אפשר לעטר אף אחד מחברי ה"מצטרף-פוס", איש מהם לא ברא תורה. איש מהם לא הציע שינויים מהותיים, להם אנו זקוקים, כעצם התפיסה הקיומית שלנו כאן. דרגת הוויכוח של האמיתות שלהם, אינה שונה מאשר אצל ה"עמך" הפשוט. אף לא דרגת הבאנאליות, בעיקר בנוגע לשק-רים הבאנאליים הרווחים בתוכנו, כמו אלה הנוגעים ליחס העולם אלינו, לעמדה המיוחדת שאנו תופסים בתוכו כעם, לחוקים הפועלים בהסטוריה הכללית ואינם פועלים בהסטוריה היהודית, והשקרים האחרונים הבולטים ביותר, ביחס לשואה ולמדינה.

באשר לשואה למשל – השאלה אם יישמד העם היהודי או יינצל, תלויה היתה רק בזה שיעצור את מכונת המלחמה הגרמנית, ואלה לא היינו אנחנו, אלא בנות-הברית. אמת באנאלית זאת, אינה נאמרת. "עושים" אצלנו חשבון עם ה"עולם ששחק", עם האפיפיור, מטשטשים את הגבולות בין מה שהיה היטלר ובין מה שהוא המערב.

באופן כללי, התחלק תמיד העולם לשני חלקים – האחד, בו לא יכולנו לחיות, לא משום היותנו יהודים, אלא משום מהותו היסודית שלא איפשרה גם לאחריהם להתקיים בו; והאחר – שלא נברא למענו, אלא שבו, גם אנו, גם אחרים, יכולנו להתקיים. אולם מנקודת הראות היהודית, ההפרדה היתה אחרת. והיא נערכה תמיד בין יהודים ללא יהודים. שקר הסטורי זה חדר גם לשואה. ובגלל שקר זה לא נלמד הלקח האופרטיבי בעיקרו אותו צריכים היינו ללמוד שאנו כעם נמצאים בהחלט במצב של כלים שלובים עם סוג מסויים של עולם; ורק בזכותו ובשיתוף איתו נוכל להתקיים. גם בתקופה הרומית העתיקה, וגם בימי הביניים – בלתי אפשרי היה להמשיך ולחיות כעם מבלי שהמערכת הכללית תסבול זאת.

ובאשר למדינה – הרצל, לפני 100 שנה, תפס נושא זה בצורה הרבה יותר ריאלית ורעננה מכפי שהוא נתפס היום. הוא הבין שהקמת מדינה תהיה בבחינת כריתת שלום בינינו לבין העולם. בבחינת פתח לאפשרות של דיאלוג עם העולם. הוא לא חשב במונחים של ארץ מקלט. אצלנו לעומת זאת פתחו מונח זה בהבלטה יתרה, וכפועל יוצא ממנו, הפכה מדינה למקום אליו ממלטים את התרבות הלא-מית היהודית, בו מנסים להתבצר ככל האפשר. הבר שאין לו שחר כמוכן, וקצה התהליך היכן? – בזה שכל וויכוח עם ישראל הופך כביכול להבעה אנטישמית, והמעגל נסגר. ומה יהיה הלקח שיפיקו מזה דורות של קונצנזוס יהודי קונפורמי שיישרדו מהשואה שאני מקווה שלא תתרחש? – יגידו – הנה ההוכחה הטובה ביותר שהעולם כולו נגדנו. אפילו מדינת ישראל לא הועילה. איש לא יזכור אז כיצד הכניסה עצמה מדינת ישראל עצמה למצור, לרגרסיה מהחידוש ההרצלייני ומהחידוש הציוני.

ישנם נושאים נוספים ביחס אליהם אני חי בהרגשה קשה – ייתכן מאוד למשל, שאנו מכינים, בדגם דומה ביותר למה שארע לנו עם הנאצים, את הקורבן הפלס-טיני. בשעת חרום, כאשר "ילחצו" אותנו ל"פינה", אפשרי שמישהו יישחט על-ידנו שחיטה טוטאלית, בלהט של הגנה עצמית כמוכן. הדפוסים, האלמנטים שאנו מכינים ליחסים שלנו עם הפלסטינים, דומים מאד לדפוסים המוכרים לנו מזווית הסתכלות של הקרבן ולאלה בעורתם הגיעו התורכים להשמדת הארמנים במחנה "ע" הראשונה. לשם כך אין צורך להפוך לנאצים, אלא פשוט להיות בני-אדם, רק בני אדם; כאשר את הקש וגבא למדורה מכינים לנו כבר גאולה כהן, פרופ' יובל נאמן ורומיהם.

ני טעמים עשויים לעמוד כיום בכסיס חיזורה של תנועת-העבודה אחרי קירבתם של אנשי רוח, ושניהם מצויים בתחום ה"ריאל פוליטיק":

(א) הרגשת המערכת הפוליטית בחולשתה וזקינותה לבני-ברית בעלי שיעור קומה, המסוגלים להשפיע על עיצוב דעת הקהל.

(ב) בהיפוך פנים – ייתכן שאחרי תוצאות הסקרים האחרונים, מרגישים מנהיגי התנועה ככמסע ניצחון, והם מעוניינים בהידורה של התלוכה זו באנשי-הרוח; בבחינת גולגולת על שלטי הגיבורים.

שני טעמים אלה, למרות בטחוני באמיתותם, יראו פשטניים במקצת, אם לא אזכיר לצידם את זיקתה ההסטורית של תנועת העבודה לאנשי-הרוח מאז תחילת היווצרותה; ושהרי הציונות היתה בראשונה, וברובד הבסיסי שלה, מהפכת תרבות, ותנועת העבודה היתה בבחינת מיצוי הרעיונות המהפכניים של הציונות. בחלקן של העלייה השנייה והשלישית, שמהן בעצם צמחה תנועת העבודה הפוליטית לעתיד לבוא, עלה הגורל להיות האונגרד האמיתי, או חיל-ההגשמה האמיתי של הציונות המהפכנית; נושא התרבות היה מוטמע היטב בתוכה. מאמץ עצום הושקע אז בתחום התרבותי – בעיתונים, בספרים, במערכת תרבותית אלטרנטיבית שנוצרה אולי כפיצוי על הניתוק מכית-אבא. אחד מהנושאים שעלו על סדר היום של כל הקונגרסים, בעיקר בדיונים שבין אנשי כלכלה, לבין אנשי שמאל (כשה-שמאל לא היה עדיין שמאלי ממש), היה נושא התקציב, אשר נתח גדול ממנו ננגס ע"י החינוך והתרבות. אוסישקין למשל, מספר על וויכוח שהיה בינו לבין ברנדייס בעניין זה. ברנדייס טען שגודל ההשקעה בחינוך גובל בשערוריה ואילו הוא ניסה להסביר לו שלא ספר עברי וחינוך עברי, לא יהיה חלוץ עברי. והאמת, שבתוך המגמה הכללית של זלזול ברוחניות, או באורייניות היתירה ובחיפוש אחרי עבודה ממשית "מפיקה" יכלות וכדו; נשארה יראת כבוד פנימית אוטנטית בפני כל מה שנקרא תרבות ורוח. הזיקה הבראשיתית אם-כן היתה כה עמוקה, עד שגם היום יש לתת אשראי זה לתנועת העבודה, ואפילו "יתכן" לגלגל אותה עד לחצרו של שמעון פרס, הטורח להתנאות בחטאי קריאה וכתובה. בין אם הדבר נראה פתיטי או לאו, וודאי שאין לשייך זאת רק ל"ריאל פוליטיק" אלא לאותו בית-חינוך שלו. וזה כמוכן לזכות תנועת העבודה.

אם נחזור ככל-זאת לשתי סיבות היסוד שהזכרתי, נראה לי שגם גישתם של הפוליטיקאים וגם של אנשי-הרוח לתהליך החיזור – התקרבות, בטעות יסודה, מטעמם של הפוליטיקאים עליהם לדעת שאנשי הרוח אינם מביאים איתם "קולות" נוספים, גם בוויכוחים ציבוריים בהם הם מתייצבים מדי פעם כצד המשמיע את דעתו, משקלה המעשי של דעה זו בטל בשישים לעומת כוחו של הקונצנזוס הלאומי. וערכה נמדד, כמו דברים אחרים שאין להם שיעור, רק בחשבון הסטורי ארוך טווח.

ומנקודת ראותם של אנשי-רוח – עליהם לדעת שהתוקף היחיד העומד להם, הוא התוקף המוסרי. ומרגע בו הם מצטרפים ל"ריאל-פוליטיק" – תוקף זה פג לחלוץ-טין. שכן ב"ריאל פוליטיק" העיקרון המרכזי, הוא עיקרון המצוי והרצוי. כלומר בחירת הרע במיעוטו. נתאר לעצמנו לפיכך, לאיזה פיתוח כולל יגיע הדור הרביעי-חמישי של אנשי-רוח המתדרדרים בתהליך של בחירה מתוזקרת ברע-פחות מתוך אפשרויות הרע הקיימות. תפקידם לכן הוא לתלוש את עצמם מתוך המערכת הזאת ולומר "לא". הם צריכים להיות המזקקה, הנביא, להשמיע את האמיתות שלהם. וכל דור צריך לגלות מחדש דברי נבואה, לא מספיק לצטט ראשונים. מוכרח להיות קאנט בדורו ולייבוכיך בדורו וכיוצ"ב. ואוי לו לאיש-הרוח שאינו מכין זאת. כאן יש להוסיף, שלאנשי-הרוח חולשה טבעית המושכת אותם לכיוון הפוליטי – הצורך לשלוט. בד"כ הם עושים זאת באמצעות המילה, ובהרי סוד יצירתם. הם בוראים עולם בהבליפה. אלא שלעתים הם גולשים אף למציאות הפוליטית כשל אותו חטא של שתלטנות הם רוצים להיות חלק מתהלים הניצחון, (כמוכן אם תהליך זה אינו מנוגד יותר מדי להשקפתם הבסיסית). ועכשיו, אצלנו, במצב של נקיעת הנפש מהליכוד שהוא נחלת כולנו, ובהתייחס לסנטימנטים הישנים שקיימים עדיין ביחס למפלגת העבודה; בהצלבה זו ובהתפרקות של כל מסגרות המחאה, יש הרגשה שמוכרחים להחליף. את מה? – אני שואל – את מה שעומד להתחלף ממילא? והרי זה כמו היתוש שעומד על גב הפיל וטוען שהוא המניע אותו. היתוש מאד מעוניין להרגיש שהוא שולט בעניינים, שהוא נתון הכיוון והתנופה. דימוי זה נכון אפילו ביחס לחיבור מצע המפלגה, קל וחומר כאשר לקביעות מדיניות לכשתגיענה. אלה בוודאי תגורמנה טעם תפל מאד בפיותיהם של ה"מצטרפים", גם אם לא שגו באשליות מיותרות. גם אם טעמה המרכזי היה עייפות בלבד.

מה העצה שלי אפוא לאור דברים אלה? הרי אי-אפשר לעמוד מנגד. הרי חייבים להגיע להכרעה פוליטית. אני מוכרח לומר שנקודת המוצא לביקורת שלי היא מטעמה של הרוח ולא מטעמו האינדיבידואלי של אדם זה או אחר. אני מוכרח לומר שבעוד ש"מצטרפים" לא חסרים היום, הפך לנדר ביותר ה"מצטרף" של איש הרוח העומד על שתי רגליו האחוריות ובוטע וצועק. זה שנשאר נוך-קונפורמיסט, מהפכן.

## 15 → למצטרפים בע"ם

לכן, התכוונותם העיקרית של אנשי הרוח היום, צריכה להיות לדעתי אחרת לגמרי ממעשה ה"הצטרפות" העיף, עליהם לעסוק בניסוח אחר, חדש של היהדות, של הציונות. לקבוע מיהו יהודי, ומיהו יהדות באופן הרחב והפתוח ביותר האפשרי. לקעקע שקרים מוסכמים כמו זה שהעם היהודי הולך לאיבוד בגלל נישואי תערובת (כשהוא מתאבד בהחלט בכוחות עצמו באמצעות ה"מיהו יהודי" הקיים), כמו השקר בעניין הירידה והעלייה. במקום עיסוק זה בהכלים, יש להגדיר מחדש מהי מדינה. (אין מדינה יהודית. יש מדינה. זה שבמדינה זו — במקרה או לא במקרה — התרבות הדומיננטית היא יהודית, אינו פותר אותנו מכל "כללי המשחק" הקיימים בכל מדינה אחרת. ואם חיים במדינת ישראל "יותר מדי" אנשים "אחרים", הם חייבים להיות שותפים מלאים ב"משחק" זה).

יש להגדיר את מושג הריבונות, האזרחות. לחצוב דברים אלה מחדש, להיאבק עליהם. הם אבדו אצלנו. טושטשו לחלוטין. ודווקא בעניינים אלה, גישותיהם ומגמותיהם של ה"מצטרפים" אינן שונות מהותית מגישות ה"המון", כשם שאין כל הבדל מהותי בין דעות הקונצנזוס הלאומי לדעות ה"זהירנים" שבינינו. לדוגמה — נושא הוויכוח הגדול — שטחים — א"י השלמה — מיעוט ערבי — בוויכוח זה ניתן להבחין בשתי חלוקות: (לארבע קבוצות) חלוקה אחת בין המצדדים בישראל השלמה, לבין אלה המדברים על חלוקה. חלוקה שניה בין אלו הרוצים במדינה יהודית ואלה המעוניינים במדינה דו-לאומית. הדבר המדהים הוא, שלמעשה לא העניין הטריטוריאלי הוא המכריע, אלא העניין האנושי ופה לא קיימת חלוקה כמעט. כ-95% מעם ישראל רוצים במדינה יהודית. אינם מוכנים לחיות עם ערבים, וההבדל הוא בין אלה שרוצים גם את א"י השלמה וגם מדינה יהודית, ובין אלה שאינם רוצים לחיות עם ערבים, ומוכנים לשלם את המחיר הטריטוריאלי עבור זה. המשותף לשני המתנות, הוא אי-היכולת הפסיכולוגית הבסיסית לחיות עם האחר, עם העולם החיצון. כאן משתרגת ההסטוריה שלנו סביבנו ומושכת אותנו למידה מדמנה. היכן גבול הפרגמטיות שלי בעניין זה? — בתשלום המחיר עבור אי-היכולת הבסיסית האמורה. אלא שבנקודה זו איני שלם עם עצמי, משום שאני יודע שמאחורי עמדת המעשית, נמצא הדבר היסודי המפריע לנו לחיות בעולם מאז — הניכור.